

### Література:

1. Воловик П.М. Теорія ймовірностей і математична статистика в педагогіці / П.М. Воловик. — К.: Радянська школа, 1969. — 220 с.

*У статті презентуються результати експериментальної перевірки ефективності методики формування комунікативних умінь майбутніх фахівців туристичної сфери.*

**Ключові слова:** комунікативні уміння, бакалавр з туризму, експеримент.

*В статье представлены результаты экспериментальной проверки эффективности методики формирования коммуникативной компетенции будущих специалистов туристической сферы.*

**Ключевые слова:** коммуникативные умения, бакалавр туризма, эксперимент.

*In the article the results of experimental check of efficiency of methods of communicative skills formation of the future bachelors of tourism are presented.*

**Keywords:** communicative skills, bachelors of tourism, experiment.

УДК 355.23: 355.4(477)

А.В. Чудик  
м. Хмельницький, Україна

## ПРО ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ ДО ЗАСТОСУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАСОБІВ ТА ЗАХОДІВ ФІЗИЧНОГО ВПЛИВУ У ПРОЦЕСІ ОПЕРАТИВНО-СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

При виконанні особовим складом Державної прикордонної служби України службових завдань часто виникають ситуації, що потребують участі прикордонників у протиборстві з порушниками кордону та злочинцями, переважно в екстремальних умовах. З огляду на це персонал ДПС України повинен постійно готувати себе до ефективної протидії цим небезпечним явищам, уміти належним чином застосовувати засоби та заходи фізичного впливу в процесі оперативно-службової діяльності.

Підготовка до застосування спеціальних засобів та заходів фізичного впливу в наш час є важливою складовою професійної підготовки офіцера-прикордонника, що покликана формувати необхідні прикладні знання, якості, уміння й навички, які забезпечують досягнення об'єктивної готовності офіцера-прикордонника до успішної оперативно-службової діяльності.

При визначенні педагогічних умов підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до застосування спеціальних засобів та заходів фізичного впливу важливе значення мають загальнонаукові підходи, що їх використовують у педагогіці. Це своєрідні теоретичні конструкти, за допомогою яких можна визначити специфіку об'єкта і предмета нашого дослідження серед інших у психолого-педагогічній науці.

Таким чином, для підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до застосування спеціальних засобів та заходів фізичного впливу важливе значення мають системний, діяльнісний, особистісно орієнтований та акмеологічний підходи.

До останнього часу проблему підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до застосування спеціальних засобів та заходів фізичного впливу у процесі оперативно-службової діяльності вчені розглядали, як правило, лише в аспекті розвитку фізичних якостей, збільшення фізичної працездатності та покращення рівня фізичної підготовленості.

Наразі дослідники пропонують формувати фізичну готовність фахівців під час навчання у вищому військовому навчальному закладі різними шляхами. Зокрема О. Старчук запропонував такі педагогічні умови формування фізичної готовності майбутніх офіцерів до військово-професійної діяльності: побудова процесу формування фізичної готовності на засадах

особистісно орієнтованого підходу; відповідний рівень кваліфікації науково-педагогічного складу ВВНЗ; достатнє навчально-методичне й матеріально-спортивне забезпечення; моніторинг процесу формування фізичної готовності майбутніх військових фахівців; створення у навчально-виховному процесі ситуацій успіху [1, с. 70-74].

Учений І. Маріонда в авторській програмі професійно-особистісної фізичної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників запропонував виховувати у курсантів потребу в регулярних заняттях фізичними вправами, формувати алгоритм індивідуальних занять, ознайомлювати курсантів з методами самоконтролю [2, с. 8].

На думку О. Зарічанського, рівень ефективності професійно-прикладної фізичної підготовки курсантів підвищиться за умов розробки і впровадження в навчальний процес системи професійно-прикладної фізичної підготовки з урахуванням специфіки професійної діяльності працівників органів внутрішніх справ; застосування в навчальному процесі ділових ігор, побудованих на змодельованих ситуаціях професійної діяльності, та методу змагання; упровадження в навчальний процес тестового контролю й оцінювання знань та умінь курсантів [3, с. 12].

Дослідник Л. Ішичкіна вважає, що процес фізичної підготовки особового складу підрозділів пожежної охорони буде ефективнішим за умов розробки комплексної методики діагностування фізичного стану майбутніх фахівців; створення програм індивідуального тренування на основі особистісно орієнтованого підходу; рейтингової системи педагогічного контролю й самоконтролю; застосування заходів, які забезпечуватимуть стимулювання в пожежників мотивації й потреби у фізичному самовдосконаленні; визначення і впровадження послідовності етапів організації фізичної підготовки особового складу [4, с. 5-6].

Загалом у зазначених роботах робиться висновок про те, що для фізичної підготовки майбутніх офіцерів правоохоронців доцільно використовувати комплекс педагогічних умов, що передбачають цілісний вплив на фізичний розвиток майбутніх фахівців. Учені пропонують при цьому враховувати специфіку майбутньої професійної діяльності курсантів, їх особистісні індивідуальні властивості, використовувати відповідні форми та методи навчальної діяльності, а також здійснювати обов'язковий моніторинг результатів роботи.

Окрім цього, слід зазначити, що великого значення вчені надають підвищенню мотивації до фізичної підготовки. Зокрема вчені В. Антоніковський, В. Бабенко розкрили значення мотивації для підвищення ефективності занять з фізичної підготовки та встановили фактори, що характеризують мотивацію працівників органів внутрішніх справ до обов'язкових і самостійних занять з фізичної підготовки [5; 6, с. 13-14].

Окрім цього, важливого значення учені надають організації самостійної роботи курсантів з фізичної підготовки. Так, наприклад, С. Жембровський довів, що належна організація самостійної роботи з фізичної підготовки офіцерів військового управління оперативно-тактичного рівня дозволяє суттєво підвищити рівень їхньої фізичної підготовки [7, с. 7].

Окремо слід вказати на роботи щодо навчання прийомів рукопашного бою як складової фізичної підготовки правоохоронців. На думку М. Фролова, для формування спеціальних умінь і навичок у процесі професійно-прикладної фізичної підготовки курсантів слід забезпечити:

- високий рівень засвоєння курсантами системи загальних і спеціальних знань про правомірність і тактику застосування бойових прийомів у службовій діяльності, а також для самозахисту; про контрольні нормативи з фізичної підготовки; про використання бойових прийомів боротьби;
- позитивну установку курсантів на набуття професійних знань, умінь і навичок;
- викладачів організаційно-методичними вказівками й рекомендаціями з фізичної підготовки й навчання курсантів бойових прийомів боротьби;
- створення навчальних класів для занять у системі службової й бойової підготовки, стрілецьких тирів, спортивних споруд, полігонів для відпрацьовування практичних умінь з нейтралізації й знешкодження озброєних злочинців [8].

На думку В. Горбатова, для підвищення ефективності фізичної підготовленості курсантів

у процесі оволодіння бойовими прийомами боротьби важливе значення мають реалізація індивідуально-орієнтованого змісту, форм і методів фізичного розвитку й саморозвитку; педагогічна підготовленість викладачів до проведення практичних занять із курсантами з бойових прийомів боротьби, у тому числі й навчально-методичне забезпечення; підтримка стійкості показників і рівня розвитку фізичної підготовленості курсантів, ціннісних орієнтацій, рівня володіння теоретичними знаннями, уміннями й навичками у виконанні бойових прийомів боротьби, загальної фізичної працездатності й фізичного самопочуття [9, с. 4].

Загалом можна зробити висновок, що науковці важливою умовою, яка забезпечує ефективну професійну підготовку майбутніх правоохоронців, називають практико-орієнтовану спрямованість навчально-виховного процесу. Дослідники вважають, що для навчальних правоохоронних закладів при організації навчального процесу з фізичної підготовки важливо передбачити послідовний розвиток професійно важливих рухових здатностей і формування вмінь, забезпечити їх комплексне формування в середовищі, наближеному до умов професійної діяльності.

Окрім цього, слід зазначити, що у багатьох дослідженнях, зокрема В. Антоніковського [5], О. Діденка [10], С. Жембровського [7], О. Кирилюк [10], О. Старчука [1], М. Фролова [8] та ін., акцентується на важливому значенні для професійної підготовки курсантів моніторингу навчальних досягнень курсантів у процесі фізичної підготовки. Учені вважають, що при формуванні та розвитку умінь, складових фізичної готовності, необхідно їх послідовно перевіряти в комплексних залікових вправах підвищеної складності від першого до четвертого курсів. Основна мета контролю фізичної підготовки курсантів при цьому — перевірити ефективність технології навчального процесу.

Загалом можна стверджувати, що для удосконалення фізичної підготовки майбутніх офіцерів-правоохоронців науковці пропонують різнопланові педагогічні умови. Узагальнення їхніх напрацювань дозволяє вести мову про декілька груп педагогічних умов, зокрема йдеться про загальні підходи до організації навчальної діяльності та навчального процесу, про доцільність забезпечення відповідної мотивації навчання, про важливість організації самостійної роботи курсантів, про поетапне формування прийомів рукопашного бою та про необхідність відповідного моніторингу навчальних досягнень майбутніх фахівців.

Далі ми провели експертне оцінювання чотирнадцяти педагогічних умов. Кожний з експертів здійснив ранжування переліку запропонованих педагогічних умов і визначив з тих тільки чотири — ті, які, на його думку, доцільно впровадити у навчально-виховний процес для формування у майбутніх офіцерів-прикордонників готовності до застосування спеціальних засобів і заходів фізичного впливу в процесі оперативно-службової діяльності. Після обробки результатів експертного оцінювання ми із 14 запропонованих педагогічних умов визначили ті, які набрали найвищу кількість балів.

Після цього обрані експертами педагогічні умови було дещо скориговано з урахуванням результатів теоретичного аналізу наукових джерел і стану практики підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до застосування спеціальних засобів і заходів фізичного впливу. Зокрема ми взяли до уваги, що, як показали результати констатувального експерименту першого порядку, у курсантів мотиваційна складова готовності до застосування спеціальних засобів і заходів фізичного впливу, порівняно з іншими складовими, розвинена краще. З огляду на це, ми необхідність формування мотивації до застосування спеціальних засобів і заходів фізичного впливу ввели додатковим пунктом до першої умови, вважаючи її важливою складовою початкового етапу підготовки.

У цьому випадку доцільність введення цієї умови підтверджена також дослідженням Л. Матвєєва, Ю. Ніколаєва, М. Пономарьова, О. Шевченка [11] про те, що формування фізичної готовності є процесом тривалим, потребує скоординованого практичного тренування та поетапності і наступності змісту різних форм занять. Зокрема ми брали до уваги положення наукових праць О. Шевченка про необхідність дотримання певних етапів при формуванні фізичної готовності, який вів мову про важливість виокремлення етапу початкова фізичної

підготовки до розвитку фізичної готовності, етап базового розвитку фізичної готовності, етап розвитку спеціальних фізичних якостей майбутнього фахівця, етап досягнення остаточного рівня фізичної готовності у межах професійно-прикладної фізичної підготовки та етап підтримання оптимальної фізичної працездатності — протягом усього часу підготовки у ВВНЗ [11]. З огляду на це першою умовою підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до застосування спеціальних засобів і заходів фізичного впливу ми обрали *поетапну організацію підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до застосування спеціальних засобів і заходів фізичного впливу в оперативно-службовій діяльності*.

Далі, зважаючи на компонентний склад готовності до застосування спеціальних засобів і заходів фізичного впливу, ми вважаємо за необхідне вказати при визначенні педагогічних умов на необхідність формування не тільки мотиваційно-особистісного та когнітивно-інформативного, але й операційно-діяльнісного компонента готовності до застосування спеціальних засобів і заходів фізичного впливу. У цьому випадку ми брали до уваги також позицію представників діяльнісного підходу (К. Абульханова-Славська, Б. Ананьєв, Л. Виготський, О. Леонтьєв, П. Лесгафт, С. Рубінштейн та ін.) [12] про те, що навчання будь-яких рухових дій, у тому числі прийомів застосування засобів і заходів фізичного впливу, здійснюється в три етапи: знання — уміння — навички. Дослідники при цьому звертають увагу на першочергову ланку при формуванні умінь та навичок — надання суб'єктам навчання необхідних знань. Окрім того, зважаючи на результати аналізу стану сформованості у курсантів готовності до застосування засобів і заходів фізичного впливу, ми вважаємо за доцільне надання курсантам не тільки певного обсягу знань про особливості, правила і прийоми застосування засобів і заходів фізичного впливу, але й про подання різних аспектів системного бачення особливостей оперативно-службової діяльності на державному кордоні, розгляд загального алгоритму дій вирішення оперативно-службової діяльності із застосуванням засобів та заходів фізичного впливу.

З урахуванням цього наступною педагогічною умовою ми визначили *формування знань, умінь та навичок застосування спеціальних засобів і заходів фізичного впливу на основі моделювання ситуацій оперативно-службової діяльності офіцера-прикордонника та з відпрацюванням алгоритму дій в екстремальних ситуаціях*.

Що стосується наступних педагогічних умов, то з урахуванням напрацювань учених та вивчення думок експертів ми виокремили важливість *активізації самостійної роботи курсантів з формування готовності до застосування спеціальних засобів і заходів фізичного впливу в процесі оперативно-службової діяльності та обов'язковості моніторингу сформованості у курсантів готовності до застосування спеціальних засобів і заходів фізичного впливу на кожному етапі підготовки*.

Отже основними педагогічними умовами підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до застосування спеціальних засобів і заходів фізичного впливу є: поетапна організація підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до застосування спеціальних засобів і заходів фізичного впливу в оперативно-службовій діяльності; формування знань, умінь та навичок застосування спеціальних засобів і заходів фізичного впливу на основі моделювання ситуацій оперативно-службової діяльності офіцера-прикордонника та з відпрацюванням алгоритму дій в екстремальних ситуаціях; активізація самостійної роботи курсантів з формування готовності до застосування спеціальних засобів і заходів фізичного впливу в процесі оперативно-службової діяльності; моніторинг сформованості у курсантів готовності до застосування спеціальних засобів і заходів фізичного впливу на кожному етапі підготовки.

### Література:

1. Старчук О. О. Методика формування фізичної готовності майбутніх офіцерів до військово-професійної діяльності : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / О. О. Старчук. — Хмельницький, 2011. — 189 с.
2. Маріонда І. І. Професійно-особистісна фізична підготовка майбутніх офіцерів-прикордонників : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / І

І. Маріонда ; Нац. акад. Держ. прикордон. служби України ім. Богдана Хмельницького. — Хмельницький, 2011. — 20 с.

3. Зарічанський О. А. Педагогічні умови професійно-прикладної фізичної підготовки курсантів вищих закладів освіти І-ІІ рівнів акредитації МВС України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / О. А. Зарічанський ; Тернопільський державний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Тернопіль, 2002. — 20 с.

4. Ішичкіна Л. М. Педагогічні умови підвищення ефективності фізичної підготовки особового складу підрозділів пожежної охорони : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Л. М. Ішичкіна ; Луганський національний педагогічний університет імені Тараса Шевченка. — Луганськ, 2005. — 22 с.

5. Антониковский В. О. Организация и стимулирование самостоятельной физической подготовки курсантов в вузе МВД России: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / В. О. Антониковский. — Санкт-Петербург, 2005. — 161 с.

6. Бабенко В. Г. Формування мотивації фізичної підготовки в системі професійної освіти працівників МВС України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / В. Г. Бабенко ; Національна академія внутрішніх справ України. — Київ, 2005. — 23 с.

7. Жембровський С. М. Методика організації самостійної роботи з фізичної підготовки офіцерів військового управління оперативно-тактичного рівня : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.02 «Теорія та методика навчання (загальновійськові та військово-спеціальні дисципліни)» / С. М. Жембровський ; Нац. акад. Держ. прикордон. служби України ім. Богдана Хмельницького. — Хмельницький, 2012. — 20 с.

8. Фролов М. Ю. Педагогическая технология формирования умений и навыков по боевым приемам борьбы в системе физической подготовки курсантов : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / М. Ю. Фролов. — Саратов, 1998. — 195 с.

9. Горбатов В. В. Формирование физической подготовленности курсантов вузов МВД в процессе овладения боевыми приемами борьбы: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / В. В. Горбатов. — СПб, 2006. — 172 с.

10. Діденко О. В. Сутність, особливості змісту та структури готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до роботи з технічними засобами прикордонного контролю / О. В. Діденко, О. Р. Кирилук // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка та психологія: Зб. наук. праць. — Випуск 34 / Редкол.: В. І. Шахов (голова) та ін. — Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2011. — С. 121—125.

11. Шевченко О. А. Специальная направленность поэтапного формирования физических качеств военных специалистов ПВО сухопутных войск [Электронный ресурс] / О. А. Шевченко. — Режим доступа к ресурсу : <http://lib.sportedu.ru/books/xxpi/2007n1/p161-167.htm>.

12. Лесгафт П. Ф. Избранные педагогические сочинения / П. Ф. Лесгафт. — М. : Педагогика, 1988. — 398с.

*У статті охарактеризовано основні підходи до формування фізичної готовності майбутніх правоохоронців та розкрито педагогічні умови формування готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до застосування спеціальних засобів та заходів фізичного впливу у процесі оперативно-службової діяльності.*

**Ключові слова:** підготовка, застосування спеціальних засобів та заходів фізичного впливу, педагогічні умови.

*В статье охарактеризованы основные подходы к формированию физической готовности будущих правоохранителей и раскрыты педагогические условия формирования готовности будущих офицеров-пограничников к применению специальных средств и мер физического влияния в процессе оперативно-служебной деятельности.*

**Ключевые слова:** подготовка, применение специальных средств и мер физического влияния, педагогические условия.

*In the article described main approaches to the formation of physical readiness for future law enforcement officers and disclosed pedagogical conditions of formation of readiness of future border guard officers to use special means and measures of physical effect in the operational and service activity.*

**Keywords:** preparation, use of special means and measures of physical effect, pedagogical conditions.